

ДО ПИТАННЯ З ПРОБЛЕМ КЛАСИФІКАЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

В сучасному перекладознавстві питання про класифікацію власних назв, їх зв'язок з референтами та іншими лінгвістичними принципами представлений різними підходами вчених. У статті розглядається один із найбільш поширених способів класифікації англомовних ономастиконів. Виявлені загальноприйняті класифікуючі ознаки та приклади використання, що аргументують необхідність кожного зі згаданих принципів.

Ключові слова: ономастика, власна назва, референт, класифікація.

В современном переводоведении вопрос о классификации имен собственных, их связи с референтами и другими лингвистическими принципами представлен разнообразными подходами ученых. В статье рассматривается один из наиболее распространенных способов классификации англоязычных ономастиконов. Выявлены общепринятые классифицирующие признаки и примеры использования, аргументирующие необходимость каждого из упомянутых принципов.

Ключевые слова: ономастика, имя собственное, референт, классификация.

There is a problem of proper names' classification, their connection with referents and other linguistic principles presented by different scientists' approaches in the framework of modern translation. The article deals with one of the most widespread methods of English onomastics' classification. The common classification features and examples to prove the necessity of the studied principles are brought to light.

Key words: onomastics, proper name, referent, classification.

В сучасному мовознавстві термін “ономастика” (від грецького *onomastikē* — “мистецтво давати імена”) має два значення. По-перше, цим терміном позначається комплексна наука про власні назви, а по-друге — самі власні назви. В останньому випадку вживається також термін онімія [1:144].

Відокремлення спеціальних ономастичних проблем із загального кола лінгвістичних виправдовується місцем, яке власні назви займа-

ють у мові. Однак, існує ряд наук, особливо зацікавлених в ономастичному матеріалі (історія, географія, перекладознавство та інші), представники яких вважають ономастику своєю допоміжною дисципліною. Проте власні назви — це слова, тому їхнє вивчення належить перш за все до лінгвістики [2: 5]. А перекладознавство, в свою чергу, зустрічається з проблемою класифікації власних назв, як складової процесу адекватного перекладу.

Актуальність дослідження полягає в недостатньому висвітленні проблем класифікації сучасної англomовної ономастики згідно з компонентами-складниками або референтами власних назв, їх етимологією, походженням і місцем в мові та іншими ономастичними та загальнолінгвістичними аспектами.

Метою даної роботи є дослідження принципів класифікації власних назв в ономастичному просторі у сучасності. Для досягнення мети дослідження було виконано наступні **завдання**:

- визначити сферу дослідження онімії в лінгвістиці та перекладознавстві;
- проаналізувати проблеми та особливості класифікування власних назв;
- виокремити принципи класифікації онімів англomовного походження.

Матеріалом дослідження слугували атласи й довідники зі світової географії, історії та культури загальним обсягом 251 сторінка. Методом суцільної вибірки було обрано 500 англійських власних назв та їхні відповідники в українській мові.

Відомо, що необхідність виділяти якийсь предмет з безлічі схожих предметів незалежно від ситуації спілкування і не називаючи уточнюючих ознак призвела до привласнення цьому предмету окремої назви, якою не можна буде назвати будь-який інший схожий предмет. Така назва є власною. Власні назви (далі — ВН) служать для індивідуального позначення предмету безвідносно до ситуації, що описується, і без обов'язкових уточнюючих визначень. ВН виконують функцію індивідуалізуючої номінації. Предмет, що позначається власною назвою, називають референтом. Референтами ВН можуть бути люди, тварини, установи, компанії, географічні та астрономічні об'єкти, кораблі та інші предмети.

До власних назв можна зарахувати також назви книг, фільмів, інших творів літератури і мистецтва. Важливо відзначити, що ВН певною мірою властива і класифікуюча номінація. Предметів, гідних

індивідуальної назви, так багато, що ВН знаходяться поза рамками основного лексичного складу мов. Як відзначав лінгвіст Е. Пулграм, “Я не можу дозволити собі бути зацікавленим у знанні імені будь-якої людини лише заради самого знання, тому що надто багато імен обтяжили б тоді мою пам’ять” [3: 26]. Аналогічним чином, неможливо знати назви всіх існуючих географічних об’єктів, компаній, установ. Проте кожній людині доводиться знайомитися з власними іменами більш менш значної кількості людей, тварин та інших живих і неживих предметів [4: 7–9].

Слід мати на увазі, що, по-перше, всі ВН володіють значенням наочності, тобто частиною їх змісту (значення) є свого роду повідомлення про існування деякого предмету.

По-друге, більшість ВН позначають якийсь клас предметів, серед яких один предмет особливо виділяється. У системі мови з логічної точки зору індивідуалізуюча номінація можлива лише серед предметів, попередньо класифікованих на основі узагальнення. Неможливо говорити про антропоніми, топоніми та інші категорії ВН, не пов’язуючи їх з поняттями “людина”, “територіальний об’єкт” та іншими.

По-третє, ВН, позначаючи індивідуальний предмет, закріплюють в своєму значенні деяку угоду, домовленість називати конкретний предмет певним чином.

По-четверте, ВН несуть в собі якусь інформацію саме про предмет, про його властивості. Ця інформація може бути поширеною або непоширеною. Може бути певною мірою відома в різних сферах спілкування. Якщо ця інформація набуває поширення в масштабах всього мовного колективу, то це означає, що відомості про даний предмет є частиною мовного значення власної назви.

Таким чином, в значенні ВН можна виділити щонайменше чотири компоненти:

а) буттєвий компонент, або інтродуктивний — існування і наочність того, що позначається. Даний компонент значення є ніби згорнутим повідомленням: “Існує такий предмет”;

б) компонент, що класифікує — приналежність предмету до певного класу. Такий клас називають денотатом назви. Денотатами антропонімів, наприклад, є люди; денотатами зоонімів — тварини; денотатами топонімів можуть бути континенти, океани, моря, країни, річки, острови, населені пункти, вулиці, тощо. Даний компонент значення є згорнутим повідомленням типу: “Цей предмет — людина (річка, будівля та інші)”;

в) компонент, що індивідуалізує — спеціальне призначення даної назви для називання одного з предметів в рамках денотата. Такий окремий предмет називається референтом назви. Разом компоненти (а), (б) і (в) містять згорнуте повідомлення: “Є така людина, яку звать Джон”; “Річка, про існування якої ми повідомили, називається Ніагара”;

г) компонент, що характеризує — набір ознак референта, достатніх, щоб співбесідники розуміли, про що йдеться. Даний компонент значення, наприклад, ВН Ніагара представляє собою згорнуте повідомлення: “Ця річка протікає в Північній Америці і утворює один з найбільших водоспадів в світі” [4: 10–11].

О. О. Реформатський поділяє ВН в першу чергу на ономастику, тобто сукупність особистих імен (імен, по батькові, прізвищ, прізвиськ людей, а також і тварин), і топоніміку, тобто сукупність географічних назв (фізико-географічних, тобто назв гір, рівнин, пустель; назв океанів, річок, заток і т. п., а також політико-географічних, тобто назв країн, колоній, областей, міст та інших населених пунктів) [5: 37].

Звернемося до ономастики як до сукупності назв, що оточують нас в будь-якій сфері життя і діяльності. У цьому значенні все частіше вживається інший термін — онімія як узагальнюючий для топонімії, антропонімії, теонімії та інших секторів ономастичної, або онімічної, лексики.

Ономастичний простір може бути поділений на специфічні сектори, всередині яких виділяються окремі зони, чи поля. Цей розподіл необхідний, оскільки весь ономастичний простір в цілому нечітко окреслений. Проте підхід до ділення може бути різним в силу не лише об’єктивних, але і суб’єктивних причин, які визначаються як факторами суспільного порядку, так і індивідуальністю дослідника. В ономастичному просторі, наприклад, можуть бути виділені такі сфери: антропонімія, топонімія, зоонімія, фітонімія, космонімія, астронімія з астротопонімією, хрононімія, хрематононімія, міфонімія та інші.

Перша з відомих нам класифікацій речей, здатних мати імена, належить Арістотелю [2: 141]. Наразі в ономастиці має місце універсальна класифікація онімів. Виділяють такі види онімів як антропоніми (імена людей), топоніми (назви географічних об’єктів), теоніми (імена божеств), зооніми (імена або клички тварин), фітоніми (назви рослин), астроніми (назви небесних тіл), космоніми (назви

зон космічного простору і сузір'їв), хрононіми (назви відрізків часу, пов'язаних з історичними подіями), ідеоніми (назви об'єктів духовної культури), хрематоніми (назви об'єктів матеріальної культури), ктематоніми (назви пароплавів, журналів), фалероніми (назви орденів, медалей), назви засобів пересувань, назви стихійних лих та інші.

Відповідно до ступеню реальності денотата оніми підрозділяються на реаліоніми (імена існуючих об'єктів) і міфоніми (імена вигаданих об'єктів) [1: 147].

Низка сучасних дослідників, виходячи з принципу зв'язку ВН з об'єктом номінації, об'єднують деякі назви у групи та класи. Так, наприклад, А. Бах антропонімію об'єднує із зоонімією, топонімію — з хрематонімією й астронімією, а назви витворів образотворчого мистецтва виявляються відірваними від музичних, літературних і хореографічних творів [2: 156].

Крім того, у цій класифікації найменування установ і суспільств складають ізольовану групу, хоча за своїми лінгвістичними властивостями туди могли б потрапити назви періодичних видань, моделей машин і механізмів, індивідуальні назви коштовностей тощо. Не дивлячись на помітний недолік, в класифікації А. Баха є позитивний момент — виділення живих істот, неживих об'єктів, думок, дій, звуків. Назви живих істот він дуже правильно ділить на індивідуальні та групові.

Приймаючи за основу роботи А. Баха, О. Суперанської та Н. Подільської, розглянемо особливості класифікації імен у зв'язку з об'єктами, що позначаються.

Імена існуючих об'єктів

Імена живих істот

1. Антропоніми (напр., імена людей — *Alice (Еліс, Аліса), John (Джон)*; прізвища — *Smith (Сміт), Johnson (Джонсон)*; прізвиська — *Richard the Lion Heart (Річард Левове Серце)*);

2. Зооніми:

а) кіноніми — клички собак (напр., *Labyrinth (Лабіринт), Lady (Леді)*);

б) феліноніми — клички котів (напр., *Сake (Тістечко)*);

в) гіппоніми — клички коней (напр., *Vicerphalus (Буцефал), Moon (Місяць)*);

г) орнітоніми — клички птахів (напр., *Billy (Біллі), Zeus (Зевс)*) та інші.

Найменування неживих предметів

1. Топоніми:

а) **гідроніми** — назви водних об'єктів:

• **океаноніми** — назви океанів та їх частин (напр., *the Pacific Ocean* (Тихий океан));

• **пелагоніми** — назви морів (напр., *the Caribbean Sea* (Карибське море));

• **лимноніми** — назви озер (напр., *Loch Ness* (Лох-Несс));

• **потамоніми** — назви річок (напр., *the Rio Grande* (Ріо-Гранде));

• **гелоніми** — назви боліт (напр., *the Great Dismal Swamp* (Грейт Діс-мал Суомп));

б) **ороніми** — назви елементів рельєфа земної поверхні (напр., *Jeff Davis Peak* (Пік Джеффа Девіса));

в) **хороніми** — назви територій, областей, районів (напр., *the District of Columbia* (Округ Колумбія));

г) **ойконіми** — назви населених пунктів:

• **астіоніми** — назви міст (напр., *London* (Лондон));

• **комоніми** — назви сільських поселень (напр., *County Durham* (Дарем, Дергем));

г) **урбаноніми (урбоніми)** — назви міських об'єктів:

• **агороніми** — назви площ (напр., *Trafalgar Square* (Трафальгарська площа));

• **годоніми** — назви вулиць (напр., *the Fifth Avenue* (П'ята авеню));

• **ойкодомоніми** — назви окремих будівель (напр., *the Empire State Building* (Емпайр-Стейт-Білдінг));

2. Космоніми — назви космічних об'єктів (напр., *Jupiter* (Юпітер), *Venus* (Венера));

3. Астроніми — назви зірок (напр., *Alfessa Meridiana* (Альфекка Меридіана, Альфа Південної Корони));

4. Астроітопоніми:

а) **селеноніми** — назви елементів рельєфу на поверхні Місяця (напр., *Catena Davu* (кратер Катена Дейві));

б) **геоніми** — назви елементів рельєфу на поверхні Землі (напр., *the Arctic Cordillera* (Кордильєри Арктики));

в) **марсіоніми** — назви елементів рельєфу на поверхні Марса (напр., *Mare Sirenum* (Море Сирен));

г) **венусоніми** — назви елементів рельєфу на поверхні Венери (напр., *Maxwell Montes* (Гори Максвелла));

г) меркуріоніми — назви елементів рельєфу на поверхні Меркурію (напр., *Kuiper Crater* (кратер Койпер));

5. Фітоніми — індивідуальні назви окремих рослин (напр., *the Oak of Mamre* (Мамврійський Дуб));

6. Прагматоніми:

а) хремадоніми — власні назви предметів матеріальної культури (напр., *the Tiffany Yellow Diamond* (Жовтий діамант Тіффані));

б) фалероніми — назви орденів, медалей, відзнак (напр., *The Most Excellent Order of the British Empire* (Найвизначніший Орден Британської Імперії));

в) порейоніми — назви транспортних засобів (напр., *HMS Ajax* (HMS Аякс)).

Власні імена комплексних явищ і об'єктів

1. Ідеоніми:

а) артіоніми — назви творів мистецтва (напр., *"The Marilyn Diptych"* ("Диптих Мерилін"));

б) бібліоніми — назви будь-яких писемних творів (напр., *"The Picture of Dorian Gray"* ("Портрет Доріана Грея"));

в) гемероніми — назви періодичних видань (напр., *"The Times"* ("Таймс"));

г) документоніми — власні назви окремих важливих документів (напр., *Magna Carta* (Магна Карта, Велика хартія вольностей));

г) хрононіми — назви найважливіших відрізків часу, епох, історичних подій (напр., *the Synod of Whitby* (Синод у Вімбі));

д) геортоніми — назви свят та ювілеїв (напр., *American Independence Day* (День незалежності США));

2. Анемоніми — назви стихійних лих (напр., *Hurricane Katrina* (ураган Катрина));

3. Ергоніми — назви ділових об'єднань (корпорацій, фірм, рухів, спілок) (напр., *the Coca-Cola Company* (компанія "Кока-Кола"));

4. Політоніми — назви атрибутів і символів держави (напр., *the Union Jack* (Юніон Джек)).

Імена вигаданих об'єктів

1. Міфоніми:

а) міфоантропоніми (напр., *Selu* (Селу));

б) міфозооніми (напр., *Planiwa* (Планува));

в) міфотопоніми (напр., *Atlantis* (Атлантида));

г) міфофітоніми (напр., *Alfirin* (Альфирин));

г) міфохрематоінімі (напр., *Excalibur* (*Екскалібур*));

2. Теонімі (напр., *Yahweh* (*Ягве*, *Єгова*)).

Аналіз літератури з питань уточнення сфери дослідження ономастики та виокремлення принципів класифікації власних назв та імен показав, що найбільш ефективним підходом є класифікування онімів за їхнім об'єктом номінації. На англомовних прикладах було виявлено, що ономастичний простір може бути поділений на специфічні сектори та окремі зони, що є доцільним розподілом за принципом номінації референтів власних назв.

Проте підхід до ділення ономастиконів за класами у лінгвістиці та перекладознавстві може бути різним в силу не лише об'єктивних, але і суб'єктивних причин, які визначаються як факторами суспільного порядку (ментальність нації, власні назви в тій чи іншій професійній сфері тощо), так і індивідуальністю дослідника або перекладача (рівень фонових та фахових знань, особистісні показники тощо).

В ході роботи було з'ясовано, що питання про особливості класифікування онімів постає наразі необхідним для подальшого розвитку перекладознавства, як науки, в якій адекватне відтворення власних назв іноземними мовами є одним із важливих аспектів.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. — М. : Наука, 1978. — 199 с.
2. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. — М. : Наука, 1973. — 367 с.
3. Pulgram E. Theory of names. — Berkeley : American Name Society, 1954. — P. 26.
4. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. — М. : Р. Валент, 2001. — 200 с.
5. Реформатский А. А. Введение в языковедение / Под ред. В. А. Виноградова. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 536 с.